2026

Kortversjon

SELVSTENDIG LIV I EGET HJEM

Bolig, tjenester og muligheten til å leve sitt eget liv

Boligen er hjemmet
Tjenestene er hjelpen

Prosjektet er gjennomført med støtte fra Husbanken og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet:

SAFO
Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner

Husbanken

Bufdir

Et hjem er ikke en tjeneste

De fleste av oss tenker sjelden over hva det betyr å ha et hjem.

Vi låser oss inn. Setter fra oss skoene. Lager mat når vi er sultne. Går ut når vi vil. Inviterer mennesker vi er glade i. Lukker døren når vi ønsker å være alene.

For mennesker som trenger hjelp fra andre i hverdagen, kan disse helt vanlige tingene avhenge av bemanning, turnus, kommunale prioriteringer og hvordan tjenestene er organisert.

Kan du dra på trening hvis ingen kan følge deg?
Kan du besøke familien dersom bemanningen ikke har kapasitet?
Kan du bestemme hvem som kommer inn døren din?
Kan du reise bort en helg?

Og er det egentlig et valg hvor du skal bo dersom hjelpen du trenger bare finnes ett sted?

Et menneske kan trenge hjelp hele døgnet og fortsatt ha det samme behovet som alle andre for frihet, privatliv, trygghet, kjærlighet, tilhørighet og kontroll over eget liv.

Å trenge hjelp gjør ikke hjemmet mindre privat.
Og det gjør ikke livet til en kommunal tjeneste.
Boligen er hjemmet. Tjenestene er hjelpen.

Prosjektet Selvstendig liv i eget hjem startet med spørsmål om bolig. Underveis ble det tydelig at det ikke var mulig å forstå hvordan mennesker bor uten også å se på hjelpen de får, hvem som bestemmer hvordan hjelpen organiseres, muligheten til å delta utenfor hjemmet – og hvor mye familien fortsatt må bidra med.

Ett spørsmål ble stående igjen:

Er tjenestene organisert rundt menneskets liv – eller må mennesket organisere livet sitt rundt tjenestene?

Dette er den røde tråden gjennom rapporten.

LES MER: Bolig, hjem og selvstendighet: kapittel 2.1–2.4.

Hva gjør et hjem til en institusjon?

Norge har en historie vi ikke skal tilbake til.

I tiårene etter andre verdenskrig ble mange mennesker med utviklingshemming flyttet bort fra familien og nærmiljøet sitt. De bodde på institusjoner, ofte langt hjemmefra. Mange delte sovesal med andre. Hverdagen fulgte institusjonens rytme, og andre bestemte i stor grad hvordan livet skulle leves.

Ansvarsreformen fra 1991 skulle bryte med dette. Institusjonene skulle avvikles. Mennesker med utviklingshemming skulle få egne hjem og individuelt tilpassede tjenester.

Men hva skiller egentlig et hjem fra en institusjon? Det avgjøres ikke bare av bygningen. Du kan ha egen inngang, eget kjøkken og ditt eget navn på døren – og likevel ha liten kontroll over livet som leves innenfor.

Typiske institusjonelle trekk er:

- du får ikke reelt velge hvor og med hvem du vil bo
- hjelpen du trenger er bundet til en bestemt bolig
- du må dele ansatte og bistand med andre uten å ha valgt det
- du har liten innflytelse over hvem som hjelper deg
- turnus, bemanning og felles rutiner styrer hverdagen
- husregler begrenser vanlige valg i ditt eget hjem
- besøk, kjæreste, samboer, overnatting eller husdyr begrenses av tjenesten
- måltider, fritid og aktiviteter organiseres ut fra gruppen
- du må vente eller be om tillatelse til ting andre voksne bestemmer over selv
- hensynet til drift og bemanning veier tyngre enn dine egne ønsker og behov
- mennesker samles på samme sted fordi de trenger hjelp – ikke fordi de har valgt å bo sammen

Ett av disse trekkene gjør ikke alene en bolig til en institusjon. Men når flere av dem preger hverdagen, må vi spørre hvem som egentlig bestemmer over livet.

CRPD artikkel 19 slår fast at funksjonshemmede skal kunne velge hvor og med hvem de vil bo, på lik linje med andre. Behovet for mye hjelp opphever ikke denne retten.

Noen ønsker å bo alene. Andre ønsker å bo sammen med andre eller i en samlokalisert bolig. Poenget er ikke at én boligform er riktig. Poenget er at valget skal være reelt.
Et hjem blir ikke et hjem fordi kommunen kaller det en bolig.
Det blir et hjem når personen som bor der får leve som hjemme.

Vi har undersøkt bolig – men også livet rundt boligen

Prosjektet bygger på flere ulike kilder:

I tillegg har prosjektet undersøkt kommunale tjenestebeskrivelser, politiske saker, tilsyn, kvalitetsmeldinger og andre offentlige dokumenter.

Kildene kan ikke fortelle hvordan alle funksjonshemmede i Norge lever. Spørreundersøkelsene er ikke representative utvalgsundersøkelser.

Styrken ligger et annet sted: Vi kan se de samme spørsmålene fra flere sider.

LES MER: Materiale og metode: kapittel 3.

Rapporten på ett minutt

1. Mennesker ønsker forskjellige boliger

Mennesker ønsker å bo på ulike måter. Utfordringen oppstår når det i praksis finnes få eller ingen reelle alternativer.

2. Egen bolig er ikke automatisk det samme som et selvstendig liv

Du kan ha din egen leilighet og samtidig være svært avhengig av andres turnus og tilgjengelighet.

3. Et individuelt vedtak er ikke automatisk en individuell tjeneste

Mellom vedtaket og hverdagen står bemanning, kompetanse, turnus, kontinuitet og ledelse.

4. Hjelp til grunnleggende behov er ikke det samme som hjelp til å leve

Mat, medisiner og hygiene er nødvendige. Men et liv består også av venner, familie, fritid, kjærlighet, ferie og deltakelse.

5. Familien er fortsatt en stor del av tjenestesystemet

Foreldre kjører, følger, koordinerer, søker, klager og trår inn når hjelpen ikke strekker til. Også etter at foreldreansvaret er over, blir familien ofte den som fyller hull når kommunale tjenester begrenses eller mangler.

6. Måten hjelpen organiseres på kan forandre et liv

De gode erfaringene viser at også mennesker med svært omfattende hjelpebehov kan ha stor frihet og selvbestemmelse.

Behov for mye hjelp trenger ikke å bety mindre frihet. Hvordan hjelpen organiseres og gis, kan skape både muligheter og begrensninger.

LES MER: Hovedkonklusjoner og anbefalinger: kapittel 10 og 11.

Folk ønsker ikke den samme boligen. De ønsker å kunne velge.

Materialet peker ikke mot én riktig måte å bo på. Noen ønsker egen bolig, noen vil eie, andre leie, og noen ønsker samlokalisert bolig med nærhet til andre og ansatte.

Det viktigste funnet er derfor ikke hvilken boform som er best. Det er om personen faktisk får velge mellom reelle alternativer.

Dette går igjen på tvers av prosjektet – i pårørendeundersøkelsen, blant funksjonshemmede som svarte selv, i Erfaringsutvalget og i casebesøkene.

I én familie ønsker en voksen person egen bolig med BPA hele døgnet, mens kommunen ifølge familien vil tilby samlokalisert bolig.

«Det har ikke vært noe form for medbestemmelse mht valg av bosted/boform.»

I en annen familie er situasjonen motsatt: Personen ønsker å bli i omsorgsboligen der hun trives, mens kommunen ifølge familien ønsker at hun skal flytte til egen bolig med ambulerende tjenester.

Historiene går i hver sin retning, men viser det samme problemet.

Valgfrihet handler ikke om å løfte fram én boform som riktig for alle. Det handler om at personens eget ønske skal få betydning.

CRPD artikkel 19 slår fast at funksjonshemmede skal kunne velge bosted og hvor og med hvem de vil bo, og ikke være henvist til én bestemt boform.

Et tilbud er derfor ikke nødvendigvis et reelt valg. Det må finnes faktiske alternativer.

Og den hjelpen personen trenger, må ikke være så bundet til én boligform at hjelpebehovet i praksis bestemmer hvor personen kan bo.

Samlokalisert bolig kan være et godt og ønsket hjem for noen – og feil løsning for andre. Det avgjørende er at valget er reelt.

LES MER: Bolig og valgfrihet: kapittel 4.1, 5.1 og 9.1.

Boligen alene er ikke hele svaret

Å bo på en måte man selv har fått påvirke, kan gi trygghet, privatliv og større kontroll. Men boformen alene avgjør ikke om man får mulighet til å leve det livet man ønsker. På tvers av prosjektet møter vi mennesker som trives med boligen sin, men som samtidig mangler hjelp til aktivitet, sosialt liv eller andre viktige deler av hverdagen.

Mennesker med utviklingshemming blir fortsatt ofte omtalt av andre uten selv å få ordet. Derfor er det avgjørende at mennesker med utviklingshemming også får fortelle med egne ord hva som er viktig i hjemmet og livet deres.

I SAFOs boligprosjekt deltok 11 personer fra Erfaringsutvalget i en workshop om hva som er viktig i et hjem og for å kunne leve et selvstendig liv. Her er Erfaringsutvalget en særlig viktig stemme.

Hvem er NFUs Erfaringsutvalg?

Erfaringsutvalget er et nasjonalt utvalg i Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU). Det består av mennesker med utviklingshemming fra hele landet.

Utvalget skal bidra til at mennesker med utviklingshemming selv blir hørt og får innflytelse i saker som angår deres liv. Medlemmene deler erfaringer og gir råd til NFUs landsstyre.

Hva fortalte deltakerne?

Deltakerne fikk i oppgave å beskrive hva som var viktig for dem i eget hjem og i hverdagen. De fylte tegninger av hus med ord om mennesker, aktiviteter og ting som betydde noe for dem.

Deltakerne hadde ulike erfaringer. Noen bodde i bofellesskap, andre i egen bolig. Noen eide, andre leide.

Da deltakerne ble spurt hva som er viktig i et hjem, svarte de ikke med én boligmodell. De fylte hjemmene med helt vanlige ting: trygghet, venner, kjærester, besøk, musikk, mat, fritid – og muligheten til å bestemme selv.

De beskriver også livet utenfor hjemmet: arbeid, trening, kor, fotball, kafé, kino, reiser og tid med familie og venner.

Fra workshop med NFUs Erfaringsutvalg

Det mest slående er kanskje hvor lite spesielt dette er. Det er vanlige liv. Det særlige er at noen trenger hjelp fra andre for å kunne leve dem.

Samtidig viste svarene at det som skaper trygghet og selvbestemmelse, er forskjellig fra person til person. For noen handlet trygghet om kjente ansatte. For andre om familie, kjæledyr eller å vite at hjelpen er tilgjengelig når de trenger den.

En av deltakerne hadde bodd 23 år i bofellesskap før hun flyttet til egen leilighet. Hun fortalte at hun nå trivdes svært godt og bestemte mer selv. Andre deltakere trakk frem positive sider ved å bo i bofellesskap. Det viser hvorfor vi må spørre menneskene selv, fremfor å ta for gitt hva som er den beste løsningen.

Også blant funksjonshemmede som svarte i spørreundersøkelsen finner vi den samme kontrasten. En respondent som var svært fornøyd med å bo for seg selv, skrev samtidig:

«Det blir mye ensomhet.»

Å ha et godt sted å bo betyr ikke automatisk at man har et sosialt liv. På samme måte er det ikke nok at en fritidsaktivitet finnes dersom personen ikke får hjelpen som gjør det mulig å delta.

Spørsmålet er derfor ikke bare om personen har en bolig.
Vi må også spørre om personen får den hjelpen som gjør det mulig å leve sitt eget liv derfra.

LES MER: Funksjonshemmedes egne erfaringer og Erfaringsutvalget: kapittel 5 og 6.

Hjelp til å overleve – eller hjelp til å leve?

Når kommunale tjenester diskuteres, handler mye naturlig nok om nødvendige og grunnleggende oppgaver:

Nødvendige og grunnleggende oppgaver	**Men et menneskeliv inneholder mer:**	
• mat • medisiner • personlig hygiene • helsehjelp • trygghet **Alt dette er viktig.**	• venner • familie • kjæreste • fotball • konsert • trening • ferie • shopping	• natur • jobb • frivillighet • et rent og ryddig hjem • legge meg når jeg vil • velge middagen min • å kunne gjøre noe spontant

Mange i materialet beskriver at hjelpen strekker bedre til for grunnleggende behov enn for livet utenfor boligen.

Personen kan få hjelp til å spise og stelle seg – men ikke nødvendigvis til å besøke søsteren sin.
Aktiviteten kan eksistere – men personen kommer seg ikke dit.
Et ønske kan være kjent – men bemanningen gjør at det ikke kan gjennomføres.

En 27 år gammel respondent beskriver det selv:

«Viss enn vil på ein lengre tur eller konsert, fotballturnering, svømmestevne, då seier kommuna at eg må ta med foreldra. Det er ikkje alt enn vil ta med foreldra sine på, når man er 27 år.»

De fleste 27-åringer ønsker ikke å ha foreldrene med på alt.
For mange funksjonshemmede er hjelp fra andre selve forutsetningen for å kunne leve sitt eget liv. Dekker tjenestene bare de grunnleggende behovene – eller gjør de det mulig å leve et liv med de mulighetene de fleste av oss tar som en selvfølge?

LES MER: Aktivitet, deltakelse og hjelp som gjør livet mulig: kapittel 4.6 og 9.4.

Når en tjenestebeskrivelse begynner å bestemme livet

Kommunene trenger styring.

De trenger budsjetter, rutiner, kriterier og beskrivelser av hvilke tjenester de tilbyr.

En tjenestebeskrivelse kan være nyttig. Den kan gi innbyggerne informasjon, gi ansatte et felles utgangspunkt og bidra til mer lik praksis.

Men den kan også bli noe mer.

Den kan begynne å definere på forhånd hvilken hjelp mennesker normalt skal – og ikke skal – få.

Det er her problemet oppstår.

Enkeltvedtaket skal handle om ett menneske.
Tjenestebeskrivelsen beskriver kommunens generelle tjenestenivå.

Når en generell standard blir for styrende, kan den individuelle vurderingen bli mindre individuell.

Trondheim kommunes tjenestebeskrivelse for Bo- og aktivitetstilbudene viser problemstillingen tydelig.

Dokumentet sier flere steder at hjelpen skal vurderes individuelt og at det kan gjøres unntak.

Samtidig er en rekke oppgaver på forhånd begrenset.

I Trondheim blir dette konkret. Tjenestebeskrivelsen sier blant annet at BoA som hovedregel ikke følger til individuelle fritidsaktiviteter, ikke hjelper med handling i butikk og som hovedregel ikke kan være med på reiser og overnattinger. Praktisk hjelp i hjemmet beskrives som en betalingstjeneste, og hjelp til mat er i stor grad avgrenset til oppvarming eller å smøre mat. For kommunen er dette beskrivelser av tjenestenivå. For personen kan det bety å ikke få handlet selv, laget maten man ønsker, deltatt på fritidsaktiviteten sin eller reist bort.

Hver begrensning kan høres liten eller praktisk ut.

Men sett fra personen som trenger hjelpen, handler det om helt vanlige deler av livet.

Kan jeg velge maten jeg vil lage?
Kan jeg få hjelp til å holde hjemmet mitt i orden?
Kan jeg ha støttekontakt selv om jeg trenger hjelp hele døgnet?
Kan jeg reise bort?

Når slike oppgaver på forhånd avgrenses i en generell tjenestebeskrivelse, blir et viktig spørsmål:

Hvor stort er rommet egentlig for den individuelle vurderingen?

Rapporten bruker Trondheim som et konkret eksempel fordi vi her kan følge flere nivåer samtidig – politiske prioriteringer, tjenestebeskrivelsen, ledernes vurderinger, erfaringer fra mennesker og familier og tilsyn.

Men problemstillingen er bredere.

I flere kommunale dokumenter ser vi det samme spenningsfeltet: Den enkelte skal vurderes individuelt, men vurderingen skjer samtidig innenfor et lokalt definert tjenestenivå.

Kommunen tegner en grense for hva den skal hjelpe med.

På den andre siden av den grensen står personen – eller familien – igjen med oppgaven.

LES MER: Kommunale tjenestebeskrivelser, individuell vurdering og kommunalt tjenestenivå, kapittel 8.1 og 8.2

Individuelt vedtak – felles bemanning

Et godt vedtak er viktig.

Det beskriver hva personen har rett på og gir mulighet til å klage.

Men vedtaket er bare starten.

Mellom vedtaket og hjelpen i hverdagen står:

bemanning • turnus • kompetanse • planlegging • kontinuitet • ledelse

Når flere personer deler den samme bemanningen, kan individuelle behov komme i konflikt med hverandre.

En ansatt kan ikke være to steder samtidig.

Det betyr at en tjeneste kan være individuell på papiret, men bli en fellestjeneste i praksis.

Hvis to personer ønsker å gjøre forskjellige ting samtidig, hvem får dra?
Hvis noen blir syke, hvilken aktivitet blir avlyst?
Hvis bemanningen ikke strekker til, hvilken del av vedtaket blir utsatt?

I Trondheim kommunes kvalitetsmelding finnes eksempler på at oppgaver i enkeltvedtak ikke er gjennomført fordi bemanningssituasjonen ikke har gjort det mulig.

Et individuelt vedtak blir ikke en individuell tjeneste av seg selv.

Et godt vedtak er viktig og viser hvilken hjelp personen er vurdert å ha rett på. Men vedtaket hjelper lite dersom hjelpen ikke faktisk blir gitt.

LES MER: Bemanning og gjennomføring av vedtak: kapittel 4.7, 8.7 og 9.2.

Når de små begrensningene blir et liv

En handletur som ikke ble noe av.
Treningen personen ikke kommer seg på.
En dusj som måtte vente.
Besøket hos familien som blir avlyst.
En konsert hvor det ikke finnes noen som kan følge.

Hver hendelse kan virke liten.

Akutte situasjoner oppstår. Planer må noen ganger endres. Ingen tjeneste kan love at alt alltid skjer akkurat som planlagt.

Problemet oppstår når det samme skjer igjen og igjen.
Når begrensningene blir forutsigbare.
Når personen lærer at det ikke er noen vits i å spørre.
Og når hendelsene ikke engang registreres som svikt fordi de har blitt en del av den vanlige måten tjenesten fungerer på.

Én avlyst aktivitet er en hendelse.
Mange avlyste aktiviteter kan bli et liv med mindre frihet.

Derfor må kommunene ikke bare vite hvor mange som er på jobb.
Kommunen må organisere bemanningen slik at de individuelle vedtakene faktisk kan gjennomføres

LES MER: Selvbestemmelse, bemanning og gjennomføring: kapittel 4.4, 4.7 og 9.2–9.3.

Rettssikkerhet – når medhold ikke er nok

Hva hjelper det å ha rett dersom hjelpen likevel ikke kommer?

Mennesker som trenger kommunale tjenester, er avhengige av at kommunen kartlegger behovene deres, fatter riktige vedtak og faktisk gir den hjelpen de har krav på. Når dette ikke skjer, kan de klage til Statsforvalteren. Men hva skjer når Statsforvalteren opphever kommunens vedtak og sender saken tilbake?

I SAFOs pårørendeundersøkelse forteller flere om langvarige klageprosesser der sakene går fram og tilbake mellom kommunen og Statsforvalteren. En familie forteller at barnet hadde vært uten støttekontakt i over ett år, selv om Statsforvalteren hadde opphevet kommunens vedtak. En annen familie beskriver at Statsforvalteren for tredje gang hadde opphevet kommunens vedtak om avlastning. For familiene betyr dette nye runder med saksbehandling, klager og usikkerhet – samtidig som behovet for hjelp fortsatt er der.

En mor som hadde klaget flere ganger og fått medhold, beskrev belastningen slik:

«Det er tungt nok i hverdagen å skulle ivareta en nærstående med ekstra omsorgsbehov om man ikke må sloss mot kommunen i tillegg.»

En forvaltningsrevisjon i Kristiansand viste at Statsforvalteren opphevet om lag 40 prosent av kommunens vedtak i klagesaker i 2022 og 2023. Men tallet forteller oss ikke hva som skjedde etterpå. Fikk innbyggerne hjelpen de trengte? Ble nye vedtak riktige? Og førte klagesakene til endret praksis? Også tilsyn gjennom flere år har avdekket alvorlige svakheter i kommunale tjenester. Flere lovbrudd er senere formelt lukket, men nye tilsyn har avdekket mange av de samme typene svakheter.

SAFO mener at rettssikkerhet ikke bare kan handle om retten til å klage eller få et vedtak opphevet.

Det må også handle om hva som skjer etterpå.

Kommunene må lære av klager og tilsyn. Feil må rettes, og rettighetene må få betydning i menneskers hverdag.

For den som trenger hjelpen, er ikke saken løst fordi den er ferdig behandlet. Saken er først løst når hjelpen faktisk fungerer.

LES MER: Saksbehandling og klager, kapittel 4.2.1. Tilsyn og gjennomføring av vedtak, kapittel 8.4 og 8.7. Rettssikkerhet, kapittel 9.6.3–9.6.5.

Flyttet hjemmefra – men familien fyller fortsatt hullene

Det å flytte hjemmefra betyr ikke nødvendigvis at familien kan tre tilbake.

Pårørende i prosjektet forteller at de:

- **kjører**
- **følger til aktiviteter**
- **følger til lege**
- **skaffer informasjon**
- **søker om tjenester**
- **skriver klager**
- **koordinerer**
- **kontrollerer at vedtak blir fulgt**
- **ordner praktiske ting**
- **trår inn når tjenester mangler**

Mange foreldre ønsker å være tett på sine voksne barn.

Det er ikke problemet.

Forskjellen går mellom **å ville** bidra som familie – og **å måtte** bidra for at hverdagen skal fungere.

Når kommunen slutter å gjøre en oppgave, forsvinner ikke behovet. Arbeidet må fortsatt gjøres. Det flyttes – ofte til personen selv eller familien.

Den flyttes.

Til mor.

Til far.

Til søsken.

Det som ser ut som en kommunal besparelse, kan i stedet bli betalt gjennom familiens tid, arbeid, inntekt og omsorgsansvar.

Det skaper også ulikhet.

Noen familier kan kjøpe bolig, sette seg inn i lovverk, administrere BPA, kjøre flere ganger i uken og skrive klager.

Andre kan ikke.

Et offentlig tilbud kan derfor ikke være bygget på en skjult forutsetning om at familien alltid står klar i bakgrunnen.

LES MER: Familieansvar og familiens rolle i tjenestene: kapittel 4.5, 7.5 og 9.5.

Men det kan fungere svært godt

Rapporten handler ikke bare om det som svikter.

Noe av det viktigste materialet er historiene om mennesker som har gode hjem og gode tjenester.

De bor forskjellig og får hjelpen organisert på ulike måter. Noen bor alene, andre samlokalisert. Noen har BPA, andre får hjelpen gjennom personalet i eller nær boligen, ambulante tjenester eller andre ordninger. Mange har en kombinasjon.

Det finnes derfor ikke én modell som skaper et godt liv.

Likevel går noen fellestrekk igjen:

Boligen passer personen
Ikke omvendt.

Hjelpen er tilstrekkelig
Behovet blir faktisk dekket.

Tjenestene er fleksible
Livet trenger ikke hele tiden tilpasses turnusen.

Få og kjente ansatte
Personen slipper å forholde seg til et stort antall fremmede.

Kompetanse og kontinuitet
De ansatte kjenner personen og forstår kommunikasjon og behov.

Selvbestemmelse
Personens ønsker får reell betydning.

God ledelse og godt samarbeid
Problemer tas tak i og tjenesten kan endres.

Livet fortsetter utenfor døren
Hjelpen gjør det mulig å arbeide, delta, ha fritid, familie og relasjoner.

De positive erfaringene viser noe vesentlig:

Omfattende hjelpebehov trenger ikke å bety liten frihet.

LES MER: Løsninger som fungerer godt: kapittel 4.10, 5.8, 9.8 og 10.5.

«Jeg har tatt livet mitt tilbake»

En historie viser særlig tydelig hvor mye måten hjelpen organiseres på kan bety for et menneskes liv.

I 12 år bodde personen i leid kommunal bolig. Familien beskriver tre vaktskifter i døgnet, stadige avbrudd og et svært stort antall ansatte. På det meste kunne rundt 40 forskjellige personer være innom i løpet av én måned.

Familien beskriver disse årene som svært vanskelige. Det var lite kontinuitet, mye uro og liten kontroll over hverdagen.

Så ble noe grunnleggende endret.

Personen har fortsatt omfattende bistandsbehov.
Det endret seg ikke.
Det som endret seg, var organiseringen.

Familien bidro sammen med flere aktører til å etablere et eget hus. Personen flyttet inn, og tjenestene ble organisert på en helt annen måte: med to-til-én-bemanning, syv faste ansatte og medleverturnus.

De ansatte følger personen i arbeid, fritid og oppgaver hjemme.
Samtidig kan personen velge å være alene.
Familien beskriver endringen som:

«nøkkelen til et godt liv»

Personens egen oppsummering er enda tydeligere:

«Jeg har tatt livet mitt tilbake.»

Hjelpebehovet forsvant ikke.
Men antallet mennesker å forholde seg til ble mindre.
Kontinuiteten ble større.
Hverdagen ble mer fleksibel.
Kontrollen over eget liv økte.

Historien viser konkret hvorfor omfattende behov for bistand og selvstendighet ikke er motsetninger.

Hjelp kan begrense.
Hjelp kan også skape frihet.
Forskjellen ligger i hvordan hjelpen organiseres.

LES MER: Fra 40 ansatte i måneden til «jeg har tatt livet mitt tilbake»: kapittel 4.10.6 og 9.8.

Prioriteringene er politiske – konsekvensene merkes i hverdagen

Kommunene står overfor reelle utfordringer.

Økonomien er presset mange steder. Flere vil ha behov for helse- og omsorgstjenester. Det kan være vanskelig å rekruttere og beholde nok ansatte.

Det er nødvendig å prioritere.

Det snakkes samtidig mye om et forventningsgap i velferdstjenestene. Men det er forskjell på å ønske mer enn man har rett på – og å be om den hjelpen kommunen allerede har vurdert at man trenger. Forventningsgapet må derfor også ses sammen med rettighetsgapet: avstanden mellom det som er vedtatt, og det som faktisk blir gjennomført.

Prioriteringene forsvinner ikke fordi de omtales som organisering, effektivisering eller tjenesteutvikling.

Når kommunen bestemmer:

- hvor mye penger en tjeneste får
- hvor mange som skal dele en bemanning
- hvilke oppgaver tjenesten normalt ikke skal gjøre
- om tjenester skal samles rundt en personalbase
- hvor store boligenhetene skal være
- hvilke aktiviteter ansatte kan følge til
- og hvor mye familien forventes å bidra med

… får beslutningene direkte betydning for menneskers hverdag.

I Trondheim beskriver kommunen selv at tjenester skal gis både i henhold til lovverket og på bakgrunn av tildelt budsjett. Rapporten peker på spenningen dette skaper: Hva skjer når det individuelle behovet krever mer enn rammen kommunen har satt av?

Det er ikke den enkelte ansatte på kveldsvakt som har bestemt kommunens økonomiske ramme.
Det er heller ikke tjenestelederen alene som har bestemt hvor mange ansatte tjenesten samlet skal ha.

Politikere kan delegere driften. De kan ikke delegere ansvaret for prioriteringene.

SAFO mener derfor at politikere og kommunal toppledelse må få fram konsekvensene før beslutningene tas.

Prosjektet har sett politiske saker der beslutninger med stor betydning for funksjonshemmedes hjem og tjenester i hovedsak framstår som spørsmål om eiendom, økonomi eller organisering. Når sakene i realiteten også handler om menneskers hjem og tjenester, må konsekvensene for dem som berøres være tydelige før politikerne fatter vedtak.

- **En politisk sak om boligporteføljen**
  kan handle om noens hjem.
- **Et politisk vedtak om effektivisering**
  kan bety at en aktivitet forsvinner.
- **En beslutning om ny bemanningsmodell**
  kan bety at andre bestemmer når du kan gå ut.
- **En budsjettbesparelse i kommunen**
  kan bety mer arbeid hjemme hos familien.

SAFOs anbefaling er derfor at kommunene blant annet:

- undersøker konsekvensene **før** tjenester kuttes eller organiseres om
- finansierer vedtak slik at de kan **gjennomføres**
- gjør konsekvensene for beboerne **synlige** i politiske saker
- måler **kvalitet** i menneskers liv – ikke bare økonomi og produksjon
- **involverer** funksjonshemmede før beslutningene tas

LES MER: Kommunale prioriteringer, økonomi og politisk ansvar: kapittel 8.6, 9.6 og 11.3.
Politiske beslutninger og konsekvenser for hjem og tjenester: kapittel 8.6, 9.6 og 11.3.

Hva må endres?

Rapporten inneholder en rekke anbefalinger til statlige myndigheter, kommunale politikere, ledelse, saksbehandlere og tjenestesteder.

Kort fortalt mener SAFO at utviklingen må gå i denne retningen:

1. Reelle boligvalg

Mennesker må kunne velge mellom ulike boformer. Behov for mye hjelp må ikke i seg selv bestemme hvor personen må bo.

2. Bolig og tjenester må skilles

Det er personen som har behov for hjelp – ikke adressen. Tjenester må ikke automatisk være bundet til én bestemt boligmodell.

3. Individuelle behov må komme før tjenestemenyen

Kartleggingen må starte med spørsmålet:
Hva ønsker dette mennesket å kunne gjøre, og hvilken hjelp er nødvendig for å få det til?

4. Vedtak må kunne gjennomføres

Det er lite verdt å innvilge en tjeneste dersom bemanning og organisering gjør at den ikke kan gis.

5. Et liv består av mer enn grunnleggende behov

Tjenestene må også kunne støtte relasjoner, fritid og deltakelse i samfunnet.

6. Familien skal få være familie

Et tjenestetilbud må fungere også når foreldrene ikke kan kjøre, koordinere, klage eller fylle hullene.

7. Politikere må se konsekvensene av egne prioriteringer

Økonomiske og organisatoriske beslutninger må vurderes ut fra hva de betyr i menneskers liv.

LES MER: SAFOs vurderinger og anbefalinger: kapittel 11.

Hvem må ta ansvar for endringene?

Rapporten viser at det ikke mangler gode intensjoner. Utfordringen er å få rettighetene, vedtakene og de politiske målene til å virke i menneskers hverdag.

SAFO mener ansvaret må være tydelig på alle nivåer.

Nasjonale myndigheter må sikre rettighetene

Staten må sikre at retten til et selvstendig liv ikke blir avhengig av hvor i landet man bor.

Det innebærer å bevare sterke individuelle rettigheter, uavhengig klagebehandling og statlig tilsyn. Staten må også sikre kommunene rammer som gjør det mulig å oppfylle lovpålagte oppgaver.

Husbankens virkemidler må brukes til å fremme små, ordinære og integrerte boligløsninger og gjøre det lettere for funksjonshemmede å eie sin egen bolig.

CRPD må bli en del av den ordinære styringen – ikke bare noe som omtales i planer.

Kommunale politikere må kjenne konsekvensene

Når kommunene planlegger nye boliger, må de undersøke hvilke boformer innbyggerne faktisk ønsker.

Når tjenester kuttes eller organiseres om, må politikerne få vite hva endringene betyr for menneskers selvbestemmelse, privatliv, deltakelse og familie.

Kommunene må finansiere vedtakene slik at hjelpen faktisk kan gjennomføres. Avvik, klager og tilsyn må brukes til læring og varige forbedringer.

Det holder ikke å vise hvor mye penger kommunen sparer.

Tjenestene må organiseres rundt personen

Kartleggingen må begynne med mennesket, ikke med kommunens tjenestemeny.

Den enkelte må få forståelig informasjon, nødvendig beslutningsstøtte og reell innflytelse over eget liv.

Tjenestene må ha riktig kompetanse, kontinuitet og fleksibilitet. De må gjøre det mulig å ha et privat hjem, delta i samfunnet og leve sitt eget liv.

Familien skal kunne være familie – ikke en forutsetning for at tjenestene fungerer.

Det avgjørende er ikke bare hvilke tjenester kommunen har vedtatt, men hva tjenestene faktisk gjør mulig i menneskers liv.

LES MER: SAFOs samlede anbefalinger: kapittel 11.

Hva slags samfunn ønsker vi å være?

Diskusjonen om framtidens velferdstjenester kommer til å bli vanskelig.

Vi må diskutere penger.
Vi må diskutere arbeidskraft.
Vi må diskutere teknologi, organisering, prioritering og hva det offentlige skal gjøre.

Men før vi gjør det, må vi vite hva vi velger å prioritere bort.

Menneskene i denne rapporten er forskjellige – akkurat som alle andre. De kan være sterke, morsomme, krevende, forelsket, sta, selvstendige og sårbare.

For noen avgjør hjelpen fra kommunen om de kan gå ut, møte andre og bestemme over sin egen hverdag.

De kan ikke velge bort hjelpebehovet sitt.

Og nettopp derfor får samfunnets prioriteringer større betydning for friheten til mennesker som er avhengige av hjelp enn for de fleste andres.

Når tjenestene organiseres, handler det derfor ikke bare om bemanning, turnus og drift.

Det påvirker hvem som kan gå ut.
Hvem som kan besøke familien.
Hvem som kan reise.
Hvem som bestemmer i sitt eget hjem.
Og hvem som får leve et liv som ligner på det andre mennesker tar for gitt.

Rapportens hovedkonklusjon er egentlig enkel:

Menneskene beskriver ikke ønsket om et spesielt liv.
De ønsker å velge hvor de bor.
Bestemme over hjemmet sitt.
Ha venner og kjærester.
Delta i aktiviteter.
Besøke familien.
Være alene når de ønsker det.

Og bruke livet på noe som betyr noe for dem.

For noen krever dette svært mye hjelp.
Det gjør ikke ønskene mindre viktige.
Det gjør hjelpen bare enda mer viktig.

LES MER: Hvem er «vi» – og hvem blir «de» ?: kapittel 9.7, 10.6 og 11.6.

Vil du vite mer?

Du trenger ikke lese rapporten fra første til siste side.

Vil du lese om bolig og valgfrihet?
Se kapittel 4.1 og 9.1

Vil du lese hva funksjonshemmede selv svarte?
Se kapittel 5 og 6

Vil du lese om bemanning og gjennomføring av vedtak?
Se kapittel 4.7, 8.7 og 9.2

Vil du lese om familieansvar?
Se kapittel 4.5 og 9.5

Vil du lese om BPA?
Se kapittel 4.8

Vil du lese om aktivitet og samfunnsdeltakelse?
Se kapittel 4.6 og 9.4

Vil du forstå tjenestebeskrivelsene og kommunale prioriteringer?
Se kapittel 8

Vil du lese om økonomi, arbeidskraft og kommunalt selvstyre?
Se kapittel 9.6

Vil du lese konklusjonene?
Se kapittel 10

Vil du se alle SAFOs anbefalinger?
Se kapittel 11

Les hele rapporten

Selvstendig liv i eget hjem

Bolig, tjenester og muligheten til å leve sitt eget liv.

Rapporten er utarbeidet av SAFO med støtte fra Husbanken og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Prosjektleder: Annette Jensen

Rapporten offentliggjøres 26. november 2026.